

WITOLD KOWALCZYK

PROFESOR RYSZARD ŁUŻNY JAKO BADACZ POEZJI ROSYJSKIEJ XIX WIEKU

Profesor Ryszard Łużny był człowiekiem spełnionym. W swojej autobiografii zatytułowanej *Autor o sobie samym, czyli szkic do biografii*¹ pisał:

[...] przechodzę w stan spoczynku z przeświadczeniem, iż udało mi się jako filologowi, badaczowi literatury i historykowi kultury zrobić w zasadzie wszystko, co zamierzałem, doprowadzić do szczęśliwego finału wszystko, co mnie w trakcie owych 45 lat zainteresowało, co rozpocząłem i starałem się jako ów filolog, nauczyciel, organizator nauki, pisarz-tłumacz zrealizować².

W swojej autobiografii, zawierającej także podsumowanie dorobku naukowo-badawczego, Profesor podkreślił, że chociaż na pierwszy rzut oka jego dorobek może wydawać się „zbyt tematycznie, problemowo zróżnicowany, zdekoncentrowany nawet [...], zwłaszcza kiedy się go ujmuje w planie chronologicznym”, to jednak „dośrodkowe, centryczne rysy czy tendencje da się w nim zauważyć, wydobyć”³. Ta część owego dorobku, o której chcielibyśmy mówić w związku z proponowanym tutaj tematem, dotyczy głównie lat siedemdziesiątych minionego wieku. Wtedy bowiem Profesor zainteresował się dziewiętnastowieczną literaturą i myślą rosyjską, problemami, postaciami, dziełami i zjawiskami tej literatury

DR HAB. WITOLD KOWALCZYK, PROF. NADZW. UMCS – kierownik Zakładu Literatury i Kultury Rosyjskiej XVIII-XIX wieku w Instytucie Filologii Słowiańskiej UMCS w Lublinie; e-mail: witkoyal@o2.pl

¹ *Ryszard Łużny: spis publikacji 1955-1997*, red. G. Przebinda, J. Świeży, Kraków: UJ, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej 1997.

² Tamże, s. 86.

³ Tamże, s. 84.

„w jej wartościach immanentnych (A. Puszkina i jego proza oraz *Eugeniusz Oniegin*, F. Tytczew) oraz w powiązaniach z myślą filozoficzno-religijną (tenże, Tytczew, A. Hercen, F. Dostojewski, L. Tołstoj, z czasem W. Iwanow i M. Fiodorow)”⁴.

Niektórzy badacze, jak np. Jerzy Bartmiński, uważają, że przeciętny żywot książki z dziedziny nauk humanistycznych trwa około pięciu lat. Są, oczywiście, pewne wyjątki, kiedy określone dzieło czasami „na zawsze” wpisuje się w historię danej dziedziny wiedzy. Mając to na uwadze spróbujmy spojrzeć z dzisiejszej perspektywy na badania prof. R. Łuźnego dotyczące poezji rosyjskiej XIX wieku. W sensie metodologicznym pomocą posłużą nam uwagi samego Profesora w ważnym przeglądzie *Polskie badania nad literaturą romantyczną w Rosji*⁵. Artykuł ten może być doskonałą pomocą dla magistrantów czy doktorantów uczących się przygotowania i prezentowania stanu badań we własnej praktyce badawczej. Profesor omawia tutaj dokonania polskich rusycystów odnoszące się do literatury romantycznej w Rosji. Pisze m.in.: „o literaturze rosyjskiej czasów Rylejewa i Puszkina pisano u nas i mówiono najchętniej i najczęściej, że aż do 1939 roku była ona głównym obiektem zainteresowań naszej rusycystyki, że wreszcie w tym zakresie osiągnęła wyniki najistotniejsze i dziś jeszcze wciąż się liczące”⁶. Przypominając, że polska rusycystyka historycznoliteracka została tak pięknie zainaugurowana przez Adama Mickiewicza i Michała Grabowskiego, Profesor omawia dokonania najwybitniejszych polskich puszkinołogów. Słusznie uznaje przy tym Włodzimierza Spasowicza za „rzeczywistego twórcę naszej dziewiętnastowiecznej puszkinołogii”⁷. Dzięki temu uczonemu bowiem problematyka puszkinołowska stała się „zagadnieniem koronnym naszej rusycystyki”⁸. Podjęli ją potem tacy badacze, jak Józef Tretiak, Marian Zdziechowski, Aleksander Brückner, a z czasem – Waław Lednicki. Tego ostatniego uważa Profesor za „najwybitniejszego i najbardziej zasłużonego polskiego znawcę romantyzmu rosyjskiego”⁹. Poświęca mu zresztą własną pracę pt. *Waław Lednicki – puszkinołog*¹⁰. Podsu-

⁴ Tamże, s. 85.

⁵ *Studia rusycystyczne z epoki romantyzmu. Prace krakowskiego ośrodka slawistycznego poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Slawistów w Warszawie w r. 1973*, red. R. Łuźny, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum PAN 1973, s. 5.

⁶ Tamże, s. 6.

⁷ Tamże, s. 7.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 8.

¹⁰ Zob. Nadbitka ze Sprawozdań z posiedzeń Komisji Naukowych Oddziału PAN w Krakowie. Kraków: PAN styczeń-czerwiec 1968, s. 124-126; por. także: R. Łuźny, *Waław Lednicki jako*

mówując osiągnięcia uczonego Profesor krytycznie ocenia stosowaną przez niego metodę biograficzno-psychologiczną, która spowodowała, że jego szkice biograficzno-psychologiczne odznaczały się „dużą subiektywnością i impresyjnością sądów”¹¹. Za imponujące natomiast uważa osiągnięcia badawcze zawarte w studium *Z historii poetyckiej przyjaźni* oraz pracę o tzw. przeciwpolskiej trylogii lirycznej Puszkina, które jego zdaniem „są również dziś w pełni naukowo aktualne”¹².

Negatywnie ustosunkowuje się prof. R. Łużny do dorobku polskiej puszkiniologii w okresie powojennym. Mówi o oznakach, jeśli nie regresu, to przynajmniej zastój. Według niego „rusycystyka akademicka i uniwersytecka w powojennym ćwierćwieczu nie może się poszczycić jakimiś istotnymi osiągnięciami”¹³. Mimo prób podejmowanych przez Leona Gomolickiego czy Mariana Toporowskiego, nadal nie powstała ani naukowa, ani popularna monografia czołowego rosyjskiego poety. Nie podejmowano także w tym okresie problematyki puszkiniowskiej jako tematów rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Dopiero ostatnio zdobyto się na syntetyczne, monograficzne ujęcia takich wybitnych dzieł Puszkina, jak *Jeździec miedziany* oraz *Eugeniusz Oniegin*.

Trudno powiedzieć, czy w owym czasie, na początku lat siedemdziesiątych XX wieku, prezentując stan polskich badań nad literaturą romantyczną w Rosji, prof. R. Łużny zamierzał pójść śladami swoich wybitnych poprzedników-puszkiniologów w kierunku jakiejś nowej, współczesnej syntezy monograficznej całej twórczości Puszkina. Piszący te słowa dopiero rozpoczynał wtedy pracę na Uczelni i nie był w stanie ocenić planów swojego przyszłego Promotora. Dobrze jednak zapamiętał fakt, iż Profesor mówił wówczas o „inności” podejścia polskich rusycystów do badań nad literaturą rosyjską i skarżył się na ingerencję cenzury przy wydawaniu w roku 1970 pierwszego tomu zbiorowej *Literatury rosyjskiej*, pod red. Mariana Jakóbca. W tomie tym, a później w jego zmienionej

badacz Puszkina, „Zeszyty Naukowe UJ”. Prace Historycznoliterackie 17(1970), s. 177-186 (bibliografia prac W. Lednickiego, s. 187-199).

¹¹ Tamże, s. 126.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 9; por. R. Ł u ż n y, *Poezja rosyjska w kręgu zainteresowań badawczych rusycystów środowiska krakowskiego*, [w:] *O poezji rosyjskiej. Od pieśni ludowej i poezji staroruskiej do liryki nowożytnej i współczesnej. Księga pamiątkowa sesji naukowej „Dziesięć wieków rozwoju form wypowiedzi poetyckiej w literaturze rosyjskiej”* (Kraków, dnia 12-14 stycznia 1979 r.), red. R. Łużny, Kraków: UJ 1984, s. 231-239. Profesor pisze tutaj: „Problematyka «poetycka» zdaje się stawać obecnie rzeczywiście jeśli nie najważniejszą, to przynajmniej jedną z najistotniejszych, może nawet najbardziej reprezentacyjnych specjalności krakowskiego środowiska rusycystycznego” (s. 238).

i uzupełnionej edycji z roku 1976, Profesor był autorem nie tylko kilku rozdziałów poświęconych literaturze staroruskiej (*Słowo o wyprawie Igora*), rosyjskiemu piśmiennictwu XVII w. (proza artystyczna, problem baroku), czasopiśmiennictwu XVIII w., ale też obszernego rozdziału *Aleksander Puszkina* w ramach części trzeciej monografii zatytułowanej *Literatura rosyjska pierwszej połowy XIX wieku*¹⁴. Oceniając pierwsze wydanie *Literatury rosyjskiej* Profesor mówił o „własnym”, tj. polskim widzeniu procesu literackiego Rosji w pierwszej połowie XIX wieku przez polskich rusycystów, podkreślał „samodzielne ujęcie” zasadniczych problemów jej życia artystycznego, „oryginalność i odmienność ujęcia, przejawiającą się w nieskrępowaniu w wyborze tematu i sposobu jego opracowania, w możliwości odwoływania się do różnych dyrektyw metodologicznych, w tym również do doświadczeń nowej myśli literaturoznawczej”¹⁵. Wszystko to nazywał „nową, zdrową tendencją” w badaniach literaturoznawczych i, jak się później okazało, sam stosował bardzo skutecznie we własnych badaniach w czasie kolejnych lat swojej aktywności naukowej. Pozwalał też na to i mobilizował do takiego właśnie podejścia swoich licznych doktorantów i podopiecznych habilitantów.

Na marginesie warto dodać, że owa „nowa tendencja” dotyczyła nie tylko badań naukowych. Taką postawę prezentował prof. R. Łużny także wobec własnych studentów w Krakowie i Lublinie. Wielokrotnie podkreślał, że jest nauczycielem akademickim, któremu „zależy nie tylko na tym, by w działalności dydaktycznej przekazywać jedynie pewną sumę wiedzy czy określony zasób wiadomości i umiejętności, przysposabiać do życia zawodowego, do określonej tylko profesji”¹⁶. Udowodnił to, ryzykując całą swoją karierą zawodową, kiedy brał aktywny udział w 1980 r. w tworzeniu akademickiej „Solidarności” w UJ, kiedy towarzyszył rodzeniu się niezależnego ruchu studenckiego, kiedy wspólnie ze studentami uczestniczył „w narodowych i obywatelskich rekolekcjach w warunkach strajków roku 1981” i w skutkach „wydarzeń strasznego grudnia tegoż roku”¹⁷.

¹⁴ Por. *Historia literatury rosyjskiej*, t. I, red. M. Jakóbiec, Warszawa: PWN 1976², s. 440-486.

¹⁵ R. Ł u ż n y, *Polskie badania nad literaturą romantyczną w Rosji*, [w:] *Studia rusycystyczne z epoki romantyzmu...*, s. 11.

¹⁶ T e n ż e, *Plus ratio, quam vis!* Podpisany maszynopis. Kraków: dnia 9 listopada 1984, s. 1; zob. także: *Przemówienie prof. R. Łużnego na wiecu w auli Collegium Novum* (Dokumenty: reakcje po zamordowaniu ks. Jerzego Popiełuszki), „Arka” 1984, nr 9, s. 72-74; t e n ż e, *Plus ratio, quam vis!* Wyjątki z przemówienia prof. R. Łużnego wygłoszonego do studentów zgromadzonych w dniu 9 XI 84, zorganizowanego w związku z zamordowaniem ks. Jerzego Popiełuszki, w sali Collegium Novum UJ, „Sygnał” 1984, nr 72 (grudzień), s. 4-5.

¹⁷ Tamże.

Bibliografia puszkiniologiczna Profesora liczy kilkanaście pozycji. Zawiera ona rozmaite publikacje o różnym ciężarze gatunkowym: recenzje, wstępy, posłowania i przypisy, artykuły w tomach prac naukowych i rozdziały w monografiach. Na czele tej listy trzeba by ulokować, jak się wydaje, całościowe opracowanie twórczości Aleksandra Puszkina w pierwszej i drugiej edycji polskiego podręcznika do historii literatury rosyjskiej pod red. M. Jakóbca. Ta obszerna synteza, licząca 46 stron, składa się z trzech części: krótkiej biografii poety, szczegółowego opisu ewolucji jego poglądów ideowych i drogi twórczej oraz podsumowania mówiącego o miejscu Puszkina w dziejach literatury rosyjskiej. Przygotowana została z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć ówczesnej puszkiniologii rosyjskiej i polskiej.

Drogę twórczą Puszkina podzielił Profesor na sześć okresów: Okres dzieciństwa i pobyt w Liceum Carskosielskim; Okres petersburski (1817-1820); Lata zesłania: Kiszyniów i Odessa (maj 1820-lipiec 1824); Lata zesłania: Michajłowskoje (sierpień 1824-sierpień 1826); Lata 1826-1830: Moskwa-Petersburg-Kaukaz-Bołdino; Ostatnie lata życia i twórczości (1831-1837).

W ramach każdego okresu zostały zasygnalizowane podstawowe fakty biograficzne oraz omówione najważniejsze utwory Puszkina. Jest tutaj wszystko to, co powinno się znaleźć w takim omówieniu. Umiejętnie pokazane są główne tendencje w rozwoju twórczości poety. Profesor po mistrzowsku godzi „szczupłość” miejsca z wagą poruszanych problemów. Nie pomija nawet młodzieńczej poezji Puszkina, chociaż ma ona jeszcze charakter wtórny. W okresie petersburskim zwraca uwagę na wiersze polityczne i utwory satyryczne poety oraz poemat *Ruslan i Ludmiła*. Podkreśla niezależność duchową Puszkina, śmiałe dążenie do swobody i niechęć do krępujących jednostkę więzów. Słusznie zauważa typowy dla okresu przedromantycznego ostry i wyraźny przedział między poezją obywatelską i osobistą Puszkina. W poemacie *Ruslan i Ludmiła* natomiast widzi oryginalną syntezę – połączenie „europejskiego poematu romansowo-bohaterskiego i tradycji osiemnastowiecznej epiki heroikomicznej z rosyjską ludową bajką i byliną”¹⁸, próbę wykorzystania historii ojczyzny oraz poezji ludu rosyjskiego, dokonaną w formie ulubionego później czterostopowego jambu.

W podobny sposób omawiane są pozostałe okresy twórczości Puszkina, z wyakcentowaniem oczywiście najbardziej interesującej nas tutaj poezji. W latach pierwszego zesłania poety (1820-1824) Profesor szczególnie podkreśla jego przejście na pozycje romantyzmu, „właściwe zapoczątkowanie tego kierunku

¹⁸ T e n z e, *Aleksander Puszkina*, [w:] *Historia literatury rosyjskiej...*, s. 447.

w Rosji”¹⁹. Charakteryzując zaś strukturę wierszy lirycznych i poematów z tego czasu, pisze:

Podmiot liryczny wierszy poety, wyrażając sprawy nawet intymne i przeżycia indywidualne, staje się równocześnie wyrazicielem postaw i nastrojów całego pokolenia, a bohater poematów, postać uogólniająca cechy i dążenia pewnej części współczesnego społeczeństwa, łatwo utożsamia się z autorem-narratorem; liryczne sposoby kształtowania obrazu świata zaczynają górować nad postawą epicką, o g ó ł n e ulega indywidualizacji, o s o b i s t e podniesione zostaje do rangi spraw najistotniejszych²⁰.

To dość skomplikowane zdanie, niezależnie od jego zawartości merytorycznej, ukazuje jeszcze jedną cechę Profesora, a mianowicie pewną „barokowość” jego stylu; Profesor lubił zarówno w dyskursie naukowym, jak i np. w korespondencji prywatnej, stosować długie, złożone zdania, przypominające nieco sekwencje łacińskie. Jego uczniowie byli do tego przyzwyczajeni, ale innym odbiorcom mogło to sprawiać trudność.

Do najlepszych fragmentów w omawianej syntezie można zaliczyć rozważania na temat gatunku powieści poetyckiej w ogóle oraz poematu dygresyjnego *Eugeniusz Oniegin*. Interesujący jest też opis drogi, jaką przeszedł Puszkina w swoim rozwoju do roku 1830. Profesor pisze o tym następująco:

od młodzięczego, typu dekabrystowskiego, frondyzmu – do właściwego dojrzałemu wiekowi poczucia konieczności historycznych opierającego się na obserwacji, doświadczeniu i refleksji nad historią dawną i najświeższą; od egzotycznej tematyki, niezwykle postaci i wątków – do przedstawienia mocno osadzonych w realnej i prozaicznej społeczno-obyczajowej rzeczywistości bohaterów i konfliktów *Eugeniusza Oniegina*; od romantycznego poematu typu byronicznego z jego stylem i osobliwościami kompozycyjnymi – do nowożytnej prozy obyczajowej, historycznej i fantastycznej²¹.

Swoje doświadczenia związane z omawianiem *Eugeniusza Oniegina* w syntezie podręcznikowej pod redakcją M. Jakóbca, wykorzystał i pogłębił Profesor w dwóch kolejnych edycjach tego utworu w serii Biblioteki Narodowej. W ostatniej z nich, z roku 1993, poprawionej i uzupełnionej, znowu poprzedził wydanie poematu własnym, bardzo obszernym *Wstępem*. Wstęp ten podzielony jest na sześć rozdziałów. Profesor mówi kolejno o latach 1823-1830 w życiu Puszkina, o genezie dzieła, kształcie literackim utworu, jego temacie, postaciach i zawar-

¹⁹ Tamże, s. 448.

²⁰ Tamże, s. 449.

²¹ Tamże, s. 466.

tości ideowej, a także ukazuje miejsce *Eugeniusza Oniegina* w literaturze rosyjskiej i jego recepcję w Polsce. Najbardziej interesujący wydaje się rozdział nieco archaicznie zatytułowany: *Kształt literacki „Eugeniusza Oniegina”*. Profesor prezentuje tutaj cechy gatunkowe utworu jako poematu dygresyjnego, osobowość autora-narratora, funkcje narratora, narrację epicką, formy opowiadaniowe, językowo-stylistyczne struktury świata bohaterów (monolog, formy dialogowe), dygresje liryczne, kompozycję utworu, jego język i styl, budowę wierszową. Zagadnienia w poszczególnych podrozdziałach ukazywane są w sposób interesujący i bardzo kompetentny. Pewne zastrzeżenia może budzić jedynie kolejność podrozdziałów (kompozycję można by np. przedstawić wcześniej) oraz „nakładanie się” niektórych tytułów podrozdziałów. Nie umniejsza to jednak generalnie merytorycznej wartości *Wstępu*. Otrzymujemy bowiem bardzo bogate, całościowe kompendium wiedzy na temat znakomitego puшкиnowskiego poematu dygresyjnego.

Warto przy okazji wspomnieć o jeszcze jednej inicjatywie puшкиnologicznej Profesora. Mamy tu na myśli tłumaczenie książki Wikientija Wieriesajewa *Puшкиn żywy (Wybór autentycznych relacji)*, dokonane przez Ałę Sarachanową, do którego wybór, wstęp i przypisy przygotował Ryszard Łużny²². Tłumaczenie to winno stać się, jak się wydaje, podręczną książką każdego rusycysty, gdyż ukazuje poetę jako żywego człowieka, odburzając jego zafałszowany obraz z podręczników tzw. okresu radzieckiego.

Po czternastu latach od swojej pierwszej refleksji na temat stanu puшкиnologii akademickiej w Polsce Profesor podejmuje – przy okazji sesji naukowej w Krakowie w roku 1987, zatytułowanej *Aleksander Puшкиn a kultura duchowa Rosjan* – próbę nowego, „nie całkiem kompetentnego”, jak twierdzi, „cząstkowego i wyrywkowego”, „odznaczającego się subiektywizmem oraz zawężeniem pola obserwacji”²³, spojrzenia na badania polskich rusycystów nad twórczością Puшкиna. Zawsze wysoko stawiając sobie poprzeczkę, Profesor pisze, że od czasu rozdziału puшкиnowskiego w zbiorowej historii literatury rosyjskiej pod redakcją Mariana Jakóbca, kilku studiów szczegółowych²⁴ oraz dwóch tomów w serii Biblioteki

²² R. Łużny, *Wstęp*, [w:] A. Puшкиn. *Eugeniusz Onegin. Romans wierszem*, przeł. A. Ważyk, wstęp i przypisy R. Łużny, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum 1993³, s. V–CXXII.

²³ T e n ż e, *Wiedza o Puшкиnie dziś oraz jej polskie aspekty*, „Studia Rossica Posnaniensia” 21(1991), s. 170.

²⁴ Zob. np. *Aleksander Puшкиn*, oprac. R. Łużny, D. Matlak-Piwowska, [w:] *Pisarze i krytycy. Z recepcji nowożytnej literatury rosyjskiej w Polsce*, red. B. Galster, J. Kamionkova, K. Sierocka,

Narodowej, „nie ma nic nowego na ten temat do powiedzenia, bo nie prowadził od tamtych lat i od czasu tamtych publikacji żadnych samodzielnych, oryginalnych w danym zakresie badań”²⁵. Wymienia natomiast szereg nazwisk badaczy, z różnych ośrodków rusycystycznych w kraju, którzy wnieśli swój wkład do tych badań: Samuela Fiszmana, Bohdana Galstera, Jerzego Świdzińskiego, Tadeusza Kołakowskiego²⁶, Mariana Jakóbca, Andrzeja Dworskiego, Łucji Kusiak, Krystyny Galon-Kurkowej, Wiktora Jakubowskiego, Bogusława Muchy²⁷, Lucjana Suchanka, Barbary Stawarz, Adama Bezwińskiego, Zygmunta Grosbarta, Agnieszki Kaczkowskiej, Justyny Karaś. Tylko jedno nazwisko – Wiktora Woroszylskiego, autora jedynej w okresie powojennym obszernej monografii życia i twórczości Puszkina – pochodzi spoza tych ośrodków. Kończąc swoje omówienie Profesor pisze: „Nie zdobyli się nasi literaturoznawcy, poza książką pisarza-poety i tłumacza, na solidną, «klasyczną» monografię Puszkina, na gruntowny i pogłębiony zarys jego drogi twórczej na tle prądów epoki – jest to wciąż jeszcze dla nas zadanie i wyzwanie równocześnie”²⁸.

Jeśli chodzi o badania Profesora nad poezją rosyjską XIX wieku, to na pierwszym miejscu stawiał on Puszkina. Na drugim natomiast był Fiodor Tiutczew. Temu wybitnemu poecie poświęcił Profesor w ciągu trzech lat (1976-1978) takie artykuły, jak: *Czy Fiodor Tiutczew „wielkim realistą był”?*²⁹; *Poezja Fiodora Tiutczewa oraz jej polscy interpretatorzy*³⁰; *Z obserwacji nad właściwościami kompozycyjno-gatunkowymi liryki Fiodora Tiutczewa*³¹. Na kanwie tych artykułów powstała kolejna monografia Profesora w ramach serii Biblioteki

przy współudziale A. Piorunowej, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum PAN 1975, s. 39-70; R. Ł u ż n y, *Sztuka pisarska Puszkina-epika*, [w:] *O poetyce Aleksandra Puszkina*, Poznań: UAM 1975, s. 5-14 [nadbitka].

²⁵ T e n ż e, *Wiedza o Puszkinie dziś...* s. 170.

²⁶ Po śmierci tego badacza, w marcu 1990 r. ukazała się jego kontynuacja monografii bibliograficznej Toporowskiego – bibliografia polskich puszkiniaków do połowy lat osiemdziesiątych [uwaga Profesora – W. K.].

²⁷ Zob. również: B. M u c h a, *Aleksander Puszkina. Opowieść biograficzna (w dwusetną rocznicę urodzin poety)*. Piotrków Trybunalski: Filia kielecka WSP 1999.

²⁸ Ł u ż n y, *Wiedza o Puszkinie dziś...* s. 173.

²⁹ T e n ż e, *Czy Fiodor Tiutczew „wielkim realistą był” (Uwagi o właściwościach kompozycyjno-gatunkowych liryki Tiutczewa)* [streszczenie], „Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych Oddziału PAN w Krakowie” t. XIX/2 (lipiec-grudzień 1975), Wrocław: PAN 1976, s. 363-364.

³⁰ T e n ż e, *Poezja Fiodora Tiutczewa oraz jej polscy interpretatorzy*, [w:] *Tradycja i współczesność. Powinowactwa literackie polsko-rosyjskie*, red. B. Galster, Wrocław: Ossolineum 1978, s. 129-137.

³¹ T e n ż e, *Z obserwacji nad właściwościami kompozycyjno-gatunkowymi liryki Fiodora Tiutczewa*, „Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze” 2(1977), s. 43-55.

Narodowej: Fiodor Tiutczew, *Wybór poezji* (Wrocław 1978)³². Wybór ten był najobszerniejszym, w porównaniu z dotychczasowymi publikacjami książkowymi wierszy Tiutczewa, zbiorem utworów tego poety w języku polskim. Zawierał 166 wierszy, czyli całość tego, co z wierszy poety u nas przełożono i ogłoszono drukiem. Włączone do wyboru wiersze ułożono w porządku chronologicznym, opatrząc każdy dwiema datami – datą powstania utworu i datą ogłoszenia wiersza drukiem (w nawiasie). Jeśli utwór był przekładany kilkakrotnie przez różnych tłumaczy, do wyboru włączono translacje najwierniejsze i artystycznie najbardziej dojrzałe. Inne odnotowano w przypisach do poszczególnych wierszy³³. Przypisy opracowane przez prof. R. Łużnego charakteryzują się wyjątkową starannością i skrupulatnością. Przygotowując je Profesor korzystał z najnowszych wówczas publikacji rosyjskich, m.in. Kirila Pigariowa.

Bardzo ważną część omawianego tomu stanowi wstęp, który Profesor zatytułował: *Fiodor Tiutczew: zarys monografii*. Wydaje się, że taki tytuł, ze względu na zawartość wstępu i jego poziom merytoryczny, jest jak najbardziej uprawniony. Zarys składa się z pięciu części. Po uwagach wprowadzających Profesor ukazuje twórczość poety na tle dróg rozwojowych poezji rosyjskiej XIX wieku, a następnie omawia biografię, działalność i osobowość Tiutczewa. Ostatni, piąty rozdział nosi tytuł: *Tiutczew a Polska*. Z naszego punktu widzenia najbardziej interesujący wydaje się rozdział czwarty, zatytułowany *Dzieło poetyckie*, z takimi podrozdziałami, jak np.: *Polityk i historia; Poeta-myśliciel, Przyroda i człowiek; Poetyka*.

Największe wrażenie w sensie metodologicznym robią rozważania z podrozdziału *Poetyka*. Bardzo oryginalne są propozycje analityczno-interpretacyjne dotyczące modeli lirycznych u Tiutczewa. Profesor dochodzi np. do wniosku, iż

w spuściznie Tiutczewa dominuje zdecydowanie typ pośredniej wypowiedzi lirycznej, we wszystkich swoich odmianach, ze szczególnym jednak nasileniem postaci liryki «drugiej osoby» [...] oraz liryki maksymalnie zobiiektywizowanej, uprzedmiotowionej [...], co łącznie stanowi trzy czwarte [...] całej tej twórczości³⁴.

Taki wniosek jest dość nieoczekiwany, gdyż okazuje się, że Tiutczew był twórcą „tak mało «egocentrycznym», introspektywnym, tak bardzo zaś skiero-

³² F. Tiutczew, *Wybór poezji*, oprac. R. Łużny, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum 1978.

³³ Tamże, s. LXXXIX [Nota wydawcy].

³⁴ Tamże, s. LVI.

wanym na ekstrawersję, na świat zewnętrzny”³⁵. Tego typu wniosków można znaleźć w rozważaniach Profesora sporo. Inny przykład: „Tiutczewowski styl jest upoetyczniony w stopniu minimalnym, przetworzenia semantyczne stosowane są oszczędnie i z umiarem, kształtowany jest on raczej w sensie retorycznym, komunikatywnym, nie merytorycznym i emocjonalnym”³⁶. I w ramach podsumowania:

Wyniki genologicznego opisu liryki Tiutczewa, dzięki któremu jawi się ona jako typ wypowiedzi poetyckiej wyjątkowo «uprzedmiotowiony», a w małym stopniu «podmiotowy», jej zaś autor jako twórca wyraźnie nastawiony na odtwarzanie urody świata zewnętrznego, pozaosobistego – mogą stanowić ważki materiał dowodowy przy próbie całościowej oceny roli i znaczenia dzieła poety w rozwoju rosyjskiej liryki romantycznej [...]”³⁷.

Zdaniem Profesora może to być istotne przy próbach rozwiązania spornych zagadnień związanych z granicami chronologicznymi romantyzmu rosyjskiego i kwestią jego długowieczności. Oryginalności i wagi owych specjalistycznych wniosków nie są w stanie umniejszyć nawet tak bardzo tradycyjne w dyskursie Profesora wyrażenia, jak: „szata językowa”, „wywody o zawartości treściowej”, czy nie do końca prawidłowe w odniesieniu do poezji lirycznej określenie „liryczny świat przedstawiony”. Generalnie można powiedzieć, że zarys monografii Fiodora Tiutczewa w ujęciu prof. R. Łuźnego to swoisty majstersztyk.

Jeśli chodzi o innych poetów rosyjskich XIX wieku, to Profesor w zasadzie nie zajmował się ich twórczością w jakiś szczególny sposób. Warto jednakże przypomnieć, że był on autorem kilkunastu haseł w *Encyklopedii Katolickiej*. Wśród nich były nazwiska: Jewgienija Baratyńskiego, Konstantina Batuszkowa, Władysława Chodasiewicza. Opracowania tych haseł nie wyróżniały się czymś bardzo szczególnym. Najbardziej istotne było jednak to, że współpracę z redakcją katolicką podjął uczony-rusycysta, który w biografiach wymienionych poetów i innych przedstawicieli kultury rosyjskiej potrafił zwrócić uwagę na elementy religijne, głównie chrześcijańskie. W owym czasie w uprawianej przez niego dyscyplinie była to nadal jeszcze rzecz wyjątkowa.

Rekapitułując nasze rozważania trzeba stwierdzić, iż badania prof. Ryszarda Łuźnego nad poezją rosyjską XIX wieku, a konkretnie nad twórczością Aleksandra Puszkina i Fiodora Tiutczewa, niewiele straciły na swej aktualności mimo

³⁵ Tamże, s. LVII.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże, s. LVIII-LIX.

upływu lat. Nadal pochylają się nad nimi z zainteresowaniem badacze i studenci, którzy chcą się zapoznać z najwybitniejszymi przedstawicielami kultury rosyjskiej „złotego wieku”.

РЫШАРД ЛУЖНЫ КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬ РУССКОЙ ПОЭЗИИ XIX ВЕКА

Резюме

В статье рассматриваются работы известного польского ученого Рышарда Лужного, посвященные русской поэзии XIX века. Это, прежде всего, статьи на тему произведений А. С. Пушкина и Ф. И. Тютчева. После их анализа автор приходит к выводу, что с течением времени они не потеряли своей актуальности и по-прежнему могут служить филологам-русистам: научным работникам и студентам, в качестве лучшего образца, как в познавательном, так и в методологическом смысле.

PROFESSOR RYSZARD ŁUŻNY AS A RESEARCHER OF THE 19TH-CENTURY RUSSIAN POETRY

Summary

This article discusses the works of the renowned Polish scholar Ryszard Łużny devoted to the 19th-century Russian poetry. These are predominantly his reflections on the works by A. Pushkin and F. Tiutchev. Having analysed the ideas expressed by Łużny, the author of this article concludes that they are still relevant and topical. They can be of much use to contemporary researchers and students of Russian studies, since they provide outstanding research models thanks to their epistemological and methodological solutions.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: XIX wiek – literatura rosyjska – poezja – literaturoznawstwo – Ryszard Łużny.

Ключевые слова: XIX век – русская литература – поэзия – литературоведение – Рышард Лужны.

Key words: **Key words:** 19th century, Russian literature, poetry, literary theory, Ryszard Łużny.